

I.D.

En engelsk film som tränger under ytan på huligankulturen. Hur ser samspelet klubbar – fans ut? Varför blir man en fotbollshuligan?

Åldersrekommendation:

Åk 9 / gymnasiet

En filmhandledning av Peter Dahlén

Ett begrepp vi de senaste åren blivit allt mer bekant med är "Huliganism". På samma sätt som begreppet "Punk" – med grundbetydelserna eländig, buse, slödder – kommit att stå för en sammanfattande etikett på en specifik, "rebellisk" musik- och livsstil, har begreppet "Hooligan" – med grundbetydelserna ungdomsförbrytare, våldsman, bandit – kommit att beteckna avancerade bråkstakar (främst) inom den supporterkultur som omger fotbollssporten. Definitionen på en huligan är en asocial ung man med starka våldstendenser som ser fotbollen som en förevändning för att provocera polis och anhängare till motståndarlaget och därigenom på samma gång ge utlopp för sin inneboende aggressivitet och erhålla bekräftelse på sin samhörighet med det egna "gänget".

I.D. är en film som tränger under ytan på huligankulturen i syfte blottlägga några av de mekanismer och bevekelsegrunder som styr huliganernas beteendemönster på individnivå och flockmentalitet på gruppnivå. I.D. handlar alltså inte i första hand om fotboll – här finns exempelvis inga matchbilder – utan om livet för den hårda kärnan anhängare eller "supportrar" vid sidan av planen och i vardagen mellan matcherna. Det är en film som väcker många frågor kring behovet av utlevelse och extas, aggressivitet, grupp tillhörighet, social revanchism – och inte minst manlighetens, eller maskulinitetens, destruktiva sidor.

Filmens handling

Det är England på 1980-talet. Som ett led i att få bukt med huliganproblemet avdelas fyra poliser, där den yngre och tuffare John och hans överordnade, den mer mjuka och tafatte Frank, står i centrum, för att infiltrera till det uppbyggda Londonlaget Shadwell. Detta för att komma åt gruppens ledarfigurer.

Dessvärre visar det sig, att ju mer framför allt John engagerar sig i huligangängets förehavanden, ju mer upplöses hans tidigare identitet som polis och skötsam partner till sin fästmö, som också hon arbetar inom polisen, och ersätts med någonting annat. Gradvis framstår det egna samboförhållandet och hela den välordnade tillvaron som alltmer kvävande i all sin beskedlighet.

För John blir uppdraget snart mer än bara ett uppdrag. Han får smak för jargongen och aggressionsutlevelsen i den tillslutna, homosociala värld som utgörs av de skrålade grabbarnas av diverse förhållningsregler, för pliktelse och ritualer strängt reglerade gemenskap på puben. Där eggas man varandra till upplöpp och kravaller i vilka men tryggt omsluten av gängkamraterna kan låta alla hämningar, alla inlärd sociala och kulturella kontrollmekanismer fara för att i stället ge sig hän åt att leva ut sina mest primitiva impulser. John känner en allt större lycka, när han får vara med och slåss mot anhängare till andra lag: han blir hänsynslös mot allt och alla utanför

det egna gänget. Världen blir kategoriskt indelad i svart och vitt, gott och ont, Vi mot Dom, samtidigt som platsen i den vrålande hopen ger en känsla av allsmäktighet. Våldet och skrikandet med grabbarna blir en vanebildande drog, en daglig, omistlig energi- och adrenalinkick.

Filmen slutar med att den rundnätte Trevor går tillbaka till sitt polisarbete, medan John däremot sjunker igenom totalt. Med rakat huvud och skinnskallekulturens alla attribut går han med höjd arm och skriker "Sieg Heil!". Trevor springer fram för att söka tala med honom, men John har passerat "The point of no return". Han går inte att nå längre, han har tagit det definitiva steget över till "andra sidan", ett mentalt dödsrike. Den övergripande frågan blir vilka tankesätt som döljer sig längst inne i huligankulturens kärna. Vad kan det tänkas vara som filmens regissör vill säga genom att låta filmen – Johns öde – sluta på detta vis? Vad finns det för beröringspunkter mellan huliganism och fascism?

Läktarvåldets orsaker

Det finns många som anser, att orsakerna till läktarvåldet står att finna i den tristess och misär som många ungdomar i storstädernas getto områden lever i. Bland arbetslösa, med många gånger ingen eller dålig utbildning, finns en naturlig grogrund för antipati och modlöshet. Läktarvåldet skulle då vara ett sätt att reagera mot ett samhälle som inte erbjuder något hopp för framtiden. Vardagens enformighet bryts när man lever ut sina känslor på ståplatsläktaren. Samtidigt får man en identitet, man blir någon genom att man syns och hörs och får publicitet i media som press och TV.

En *första* form av kritik som framförts mot denna syn är att det inte bara är olyckliga, utslagna ungdomar som söker identitet eller uttrycker frustration över ett eländigt klassamhälle. De finns förvisso, men bland de marcherande huliganerna hittar man också välutbildade yrkesarbetare, hyggliga familjefäder och yrkesstolta förbrytare. Vad som förenar huliganerna är alltså fotbollsvåldet som ett avbrott i vardagen, en drog som skapar en känsla av absolut närvaro, av absolut fullkomlighet. Därigenom framstår livet på läktaren som annorlunda och mer spännande än det slentrianmässiga vardagslivet.

En *andra* förklaringsmodell går ut på att bråkandet är ett sätt att bli invigd i vuxenvärlden i och med att man får status av sin förmåga att slåss: raseriet, provokationen och knytnävskampen som invigningsrit och mandomsprov. Därigenom skapas utrymme för en "alternativ" karriär kring läktaren i stället för det "riktiga" livet. Om man har små möjligheter att stärka sin självkänsla i skola eller arbetsliv kan man kompensera detta på läktaren, där olika handlingar ger ett omedelbart erkännande i form av sociala belöningar enligt gängets egen hierarkiska prestigestege. Ur detta perspektiv blir våldshandlingarna symbolladdade sätt att erövra roller och positioner inom gänget.

En *tredje*, mer historiskt orienterad orsaksförklaring till läktarvåldet går ut på att samhörighetskänslan mellan åskådare och klubb alltmer kommit att urholkas de senaste decennierna till följd av sportens professionalisering och kommersialisering: klubbarna ägs i allt högre grad av privatpersoner och företag. Spelare och tränare tjänar grova pengar och man köper och säljer spelare hur som helst på en alltmer internationaliserad marknad. Medan supportrarna tidigare gav sitt bidrag till sin

förening genom att sköta gräsmattan, tvätta lagets tröjor, träna unga grabbar, fungera som lagledare eller eljest hjälpa till, så har en specialisering av arbetsdelningen ägt rum, där de vanliga medlemmarna har ersatts av anställda – anläggningsarbetare, materialförvaltare, klubbdirektörer, etc. Besluten har flyttats allt längre bort från de vanliga supportrarna, som förvisats till åskådarplats. Från att ha varit "medaktörer" i livet kring klubben blev de "betraktare". "Avskiljandet" av supportrarna från klubbens inre liv ledde vidare till ett "särskiljande". Denna utveckling, att medlemmarna skiljs från klubben och inte längre har något inflytande över den, leder förstas till att de inte längre känner samma samhärighet med laget. Spelarna får man sällan eller aldrig träffa och hur ska "vanliga" arbetare kunna känna att spelarna med sina miljonkontrakt representerar deras livssituation? Förhållandet mellan klubb och anhängare blir alltmer distanserat. Vad som finns kvar är en *mytologisk* samhörighet, som är en rest av den forna gemenskapen. Sammantaget har detta inneburit att supportrarna kommit att känna ett främlingskap och därigenom också ett allt mindre ansvar för klubben. Något som verkar mindre hämmande för vålds- och skadegörelse än tidigare.

Grupptillhörighet och grupphierarki

Samtidigt är det just denna särskiljningsprocess som lett till skapandet av särskilda supporterföreningar, eller fan-klubbar, som ett svar på att möjligheten till inflytande förflyttat sig allt längre bort från den vanlige medlemmen. Vad som återstår är fullständig främlingskap – eller att bilda en supporterklubb. Exempel på sådana är Black Army (AIK) som bildades 1981, Bajen Fans (Hammarby) och Blue Saints (Djurgården). Därigenom skapas en ny samhörighetskänsla, denna gång på ståplatsläktaren bland dem som ser match efter match tillsammans.

Att ungdomar på detta sätt tar saken i egna händer och organiserar sig är förstas positivt i sig. Men risken finns att det hela drivs för långt. Som en medlem i Black Army uttrycker känslan av att delta i supporterklubbens framfart:

"När min buss rullade in i Göteborg var det så laddat i hela bussen att det kändes som om den skulle *explodera*. I den klubbiga sommarvärmen hade ölen, kampsångerna, punkmusiken och hettan gjort oss till en oövervinnerlig *armée*, den svarta *armén*, Black Army. Ingen kunde stoppa oss. Vi hade nästan slutat existera som individer, resan hade svetsat oss samman till ett. [...] Matchen hade inte mycket mer än tagit slut förrän vi var på väg runt arenan för att möta de blåvita fansen som var på väg ut. På bara någon sekund förvandlas lugnet till kaos. På en signal *stormade* vi fram mot göteborgarna. Barnfamiljer, pensionärer och all annan publik fick fly för att inte hamna i vägen för den mänskliga *stridsvagn* vi för tillfället utgjorde. Stenar och flaskor flög i luften. De blåvita blev helt överraskade. Tron att de i lugn och ro kunde ta sig hem från matchen förbyttes i panik och gruppen löstes snabbt upp när de sprang åt olika håll i sina försök att komma undan. De klättrade nästan på varandra och desperata skrik efter polis hördes lite här och där. De sprang för oss, de sprang för mig! Det var en underlig känsla, det var en känsla jag aldrig upplevt tidigare. Det var blandningen av spänning och rädsla som fick adrenalinet att strömma till som aldrig förr. [...] Ur bilarna vällde polisen ut. Den härligt pirrande känslan av spänning i magen ökade bara ytterligare." (Ur boken *Sporten eller livet*.)

Syftet, menar den här unge mannen vidare, "var att visa upp oss, visa att vi inte var rädda och visa att vi hade *makt*". Samtidigt påpekar han, att vad man några år efteråt, när man lugnat ner sig, kommer ihåg, är samhörigheten, gemenskapen" och den unika typen av kamratskap som så småningom växer fram". Samtidigt påpekar han att alkoholmissbruket är en starkt bidragande orsak till att det vissa gånger spårar ur. Jag har valt att kursivera de ord som knyter an till en militaristisk begreppsarsenal – armé, stridsvagn, storma, etc.

Belys några scener i filmen med samma inställning och språkbruk som Black Army-medlemmen ger uttryck för. Vad är fansens relation till klubben Shadwell och hur uttrycks deras kärlek till den? Upploppsscenerna i filmen är många och starka, som då John med kamrater kliver över till motståndarläktaren. Vad är det filmmakarna vill säga med scener som dessa? Hur är de utformade? Vill regissören att vi skall känna avsmak eller lockelse att delta, vara en i gänget?

Black Army-medlemmen menar att han inte kan förklara vad en huligan egentligen är, men att alla ibland kan vara huliganer. Att skrika "domarjävvel" och kasta in burkar på planen, det kallar han för den "spontana" huliganismen. Till den spontana huliganismen räknar han även den tuffäktning som brukar förkomma mellan de olika hejarklackarna utanför arenorna: "Egentligen handlar det inte om att skada någon annan, utan det handlar om att visa mod, stå kvar, inte springa iväg."

Den andra formen av huliganism är den farliga – den planerade huliganismen. Den har, menar han, dykt upp i Sverige bara vid ett fåtal tillfällen när olika supportergrupper har flugit ihop med varandra.

Vilka orsaker till huliganbeteendet lyfts fram i I.D.? Vem är enligt filmen huligan och vem är det inte? Var går gränsen mellan att vara huligan och att vara en normal supporter, enligt filmen och rent allmänt? Vilka blir huliganer?

Huligankulturen lånar inte bara militära uttryck. Också hierarkin inom grupperna synes på militärt vis vara noga fastställd.

Vad utmärker ledarfigurerna för filmens huliganer: vilka är det som blir ledare och hur sker den processen? Vilka slags prov och tester utsätter sig exempelvis John för, i syfte att stiga i aktning bland de andra? hur bär han sig åt för att vinna nya och högre positioner inom huligangruppen? Vilken bild ber filmen av poliskåren i jämförelse med huliganerna; av Johns arbetskamrater, överordnade och de poliser han som huligan konfronteras med på matcharenan?

Könsroller

I samma grad som John umgås med grabbarna på puben och blir en av "dom", förändras hans förhållande till kvinnor i allmänhet och sin fästmö i synnerhet. Några nyckelscener åskådliggör denna hans förändrade attityd till det motsatta könet och även till sig själv, exempelvis polisens julbankett. En annan scen är när John och hans poliskamrater är ute på krogen med sina respektive partners och männen plötsligt springer ut på toaletten, alla på en gång, för att släppa loss och "busa" med varandra på ett typiskt "grabbigt" sätt.

Hur skildras situationen runt bordet, vad får vi för uppfattning av kvinnorna och männens förhållande till dem? Plötsligt springer alla fyra männen ut på toaletten. Varför? Ytterligare nyckelscener är när Johan i det närmaste våldtar sin fästmö i deras hem och när han på slutet kommer till hennes föräldrahem. Vad säger scenerna

om John och hans relation till fästmön? John inleder också ett förhållande med servitrisen på stampuben. Vad är det hos henne som lockar John? Framstår hon, liksom för övrigt de andra kvinnorna i filmen, som en positiv eller negativ figur? Ge exempel på andra scener eller situationer i filmen där John och andra mäns syn på och förhållande till kvinnor kommer till uttryck.

Litteraturtips:

Sporten eller livet. En antologi om huliganism, kroppsfixering och idrottsliga ideal, Heatwave förlag, 1996.

Våld inom och kring idrotten, Idrottens Forskningsråd & Sveriges Riksidrottsförbund, 1987.

Bufford, Bill: *Bland huliganerna*, Gedins förlag, 1992.

Bolin, Göran & Karin Lövgren (red): *Om unga män*, Studentlitteratur, 1995

Produktionsuppgifter

England 1995

Manus: Vincent O'Connell

Regi: Philip Davis

Foto: Tomas Mauch

Klippning: Inge Behrens

Musik: Will Gregory

I rollerna

John - Reece Dinsdale

Trevor - Richard Graham

Marie - Claire Skinner

Martin - Sean Pertwee

Tekniska uppgifter:

Speltid: 107 min

Format: Vidfilm

Censur: Från 15 år

Svensk premiär: 29.3.1996

Distribution:

Folkets Bio, Box 2068, 103 12 Stockholm

Tel: 08-545 275 23, fax 08-545 275 27